TOLUNAY, A., 2002., Kırsal Kalkınma Çalışmalarında Ölçütler ve Göstergeler, Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu, Ilgaz Dağı, 25-27 Haziran 2002, Sayfa: 167-172, Kastamonu, Türkiye.

KIRSAL KALKINMA ÇALIŞMALARINDA ÖLÇÜTLER ve GÖSTERGELER

Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOLUNAY
SDÜ Orman Fakültesi Doğu Kampüsü-32260-Çünür-ISPARTA

1. Giriş

Kırsal kalkınma; insan yaşamına olumsuzluklar getiren kırsal çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalardır. Kırsal kalkınma çalışmalarında; kırsal toplumların sorunları belirlenmekte ve bu sorunlara göre uygun çözüm önerileri geliştirilmektedir. Kırsal kalkınma çalışmaları dört aşamalı bir süreçten geçmektedir. Bu aşamalar; etüt-envanter ve sorun analizi (EE&SA), planlama ve projelendirme (P&P), yürütme ve uygulama (Y&U) ve izleme ve değerlendirme (İ&D) şeklindedir. Etüt-envanter ve sorun analizi çalışmaları kırsal yöreyi tanımlamak ve mevcut sorunları teşhis etmek için yapılmaktadır. Bu çalışmalar ile kırsal yöre test edilmekte ve kırsal kalkınma olarak hangi konular üzerinde çalışılacağı ortaya çıkmaktadır. Sorunlarının teşhisi ve kırsal kalkınma konularının belirlenmesinde belirli göstergeler ve bu göstergelerin yansıttığı ölçütlerden yararlanılmaktadır. Kırsal kalkınma göstergeleri; kırsal kalkınma plan, program ve projelerinin meydana getirdiği sonuçlar ve yarattığı etkilerin ölçülmesini olanaklı kılmaktadır. Bu tebliğde öncelikle ülke kalkınması ve kırsal kalkınma kavramları incelenmiş daha sonra kırsal kalkınma çalışmalarında kullanılabilecek kalkınma ölçütleri ve göstergeleri üzerinde durulmuştur.

2. Ülke Kalkınması

Geçtiğimiz son 25 yılda çeşitli ülkeler üzerinde yapılan araştırmalar, kalkınma düzeyleri olarak ülkelerin; ***gelişmiş ülke*** (*GÜ)* ve *az gelişmiş* ***ülke*** (*AGÜ*) ülkeler olarak ayrılabileceğini ortaya koymuştur. AGÜ 'ler *ekonomik, demografik, sosyal ve teknolojik* özellikler açısından gelişmiş ülkelere göre geri durumdadır. AGÜ olgusunun kırılması için bu özelliklerin değiştirilmesi ve kalkınmalarının sağlanması gerekmektedir. *Kalkınma*; bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır (Oakley ve Garforth, 1985). *Kalkınma*; üretim ve kişi başına ulusal gelirin artırılmasıyla birlikte, ekonomik ve sosyokültürel yapının da değiştirilmesi anlamına gelmektedir (Savaş, 1979). *Kalkınma; bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu yönde değişimidir* (Geray, 1991).

Kalkınma farklı amaçları ve süreçleri içerebilir. Örneğin, *kalkınma*; insanları daha fazla *gelir* elde ederek, yaşam düzeylerinin yükseltilmesi için, bir sosyal sisteme yeni ve modern üretim tekniklerinin sunulmasını gerektirebilir. Geleneksel toplumun, gelişmiş batı uluslarının sahip olduğu toplumsal ve teknolojik yapıya topluca dönüştürülmesi olarak anlaşılabilir. İnsanların ve toplumların kendilerine güvenli bir gelecek kurabilmelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi olarak düşünülebilir. Bunların yanında kalkınma; insanların ne yapacaklarını, sağlıklı kararlar ile belirledikleri özgür deneyimler olarak da algılanabilir (Oakley ve Gerforth, 1985).

Ülkelerin kalkınma uğraşlarında eş zamanlı olarak yürütülen üç kalkınma alanı bulunmaktadır. Bunlar; (1) *Ekonomik kalkınma* (*economic development*): insanların gereksinimi olan mal ve hizmetlerin gelişmiş bir ekonomik yapı içerisinde

üretilmesiyle, insanların refah ve mutluluğu artacaktır. (2) *Sosyal kalkınma* (*social development*): sosyal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için yapılan ve ağırlıklı olarak hizmet yönü ağır basan kalkınma konularıdır. Bunlar; sağlık, eğitim, altyapı, şehirleşme, çevre sorunları gibi konuları içermektedir. (3) *İnsan kalkınması* (*human development*): bireysel ve toplumsal olarak tüm insanların, sahip oldukları potansiyellerini kalkınma için kullanmaları ve ülkenin olumlu yönde gelişmesinde yapıcı rol oynamalarının sağlanmasıdır. İnsan kalkınmasında, toplumun bireylerinin eğitilmesine büyük önem verilmektedir (Oakley ve Gerforth, 1985).

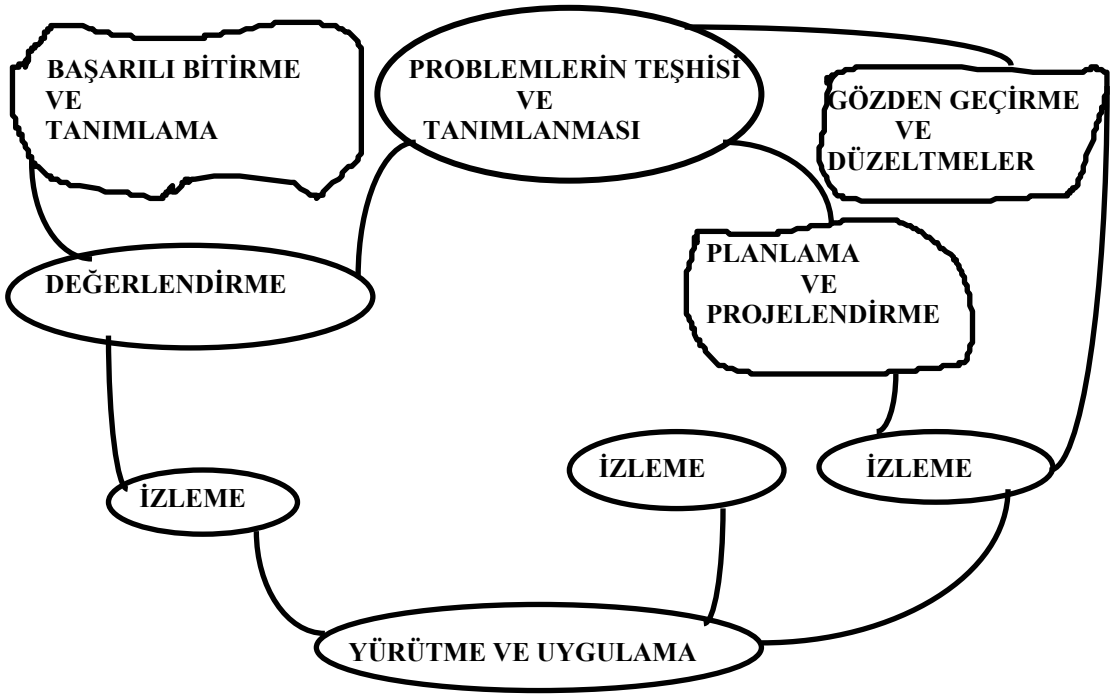
3. Kırsal Kalkınma

AGÜ'lerde kalkınma; bir taraftan *kaynakların etkin bir şekilde kullanılması, üretim hayatının geliştirilmesi, sanayileşmenin sağlanması, teknolojik ilerlemenin hızlandırılması gibi temel ekonomik konular üzerinde yoğunlaşırken,* diğer taraftan *tarımsal verimliliğin artırılması, altyapı olanaklarının geliştirilmesi ve ülke insanlarının eğitim, beslenme ve sağlık sorunlarının* çözülmesini gerektirmektedir. Burada en son belirtilen kalkınma uğraşları, AGÜ'lerdeki ikili yapı nedeniyle daha çok ***kırsal bölgeler*** için gerekli kalkınma konularıdır. Ayrıca bu ülkelerde piyasa mekanizmasının çalışmadığı alanlar *kırsal bölgelerdir.* AGÜ'lerin kırsal bölgeleri kendine özgü bir işleyiş mekanizması olan ***kapalı ekonomiler*** halindedir. Kırsal yörelerde üretim ve tüketim piyasalarını birleştiren mübadele mekanizması yeterli derecede gelişmemiştir ve yapılan üretim büyük ölçüde kırsal toplumların kendi tüketim ihtiyaçlarında kullanılmaktadır. Dengeli kalkınma açısından kırsal yöreler, çeşitli ***altyapı*** *(yol, su, elektrik, vb gibi)* yatırımlarının götürülmesi gerekli yörelerdir. Genel olarak kentsel nüfusun barındığı yerleşim birimleri, altyapı yatırımlardan büyük ölçüde pay alırken, kırsal nüfusun barındığı bölgeler bu yatırımlardan yoksun kalabilmektedir. Ayrıca eğitim ve sağlık sorunlarının en yoğun şekilde hissedildiği, kaynakların rasyonel kullanılmadığı alanlar yine kırsal yörelerdir. Diğer yandan, ***insan kalkınmasının*** *(human development)* en öncelikli hedef kitlesi kırsal yöre insanlarıdır.

AGÜ'ler, kırsal bölgelerde yaşayan insanların sorunlarını çözümlemek amacıyla, çeşitli *kırsal kalkınma programları* uygulamaktadır. Tarımsal uğraşların, AGÜ'ler ekonomisi içerisinde önemli bir üretim dalı olması nedeniyle, uygulanan kırsal kalkınma projeleri genellikle ***tarımsal ağırlıklı*** bir yapı taşımaktadır. Dar açılı bir tarımsal kalkınma, kırsal bölgelerin kalkınmasında çok önemli ve gerekli bir kalkınma uğraşısı olmasına rağmen, kırsal yaşamın tarımsal bakış açısı içerisinde bulunmayan konuları bünyesine almamaktadır. Oysa kırsal kalkınma, kırsal yaşam ile ilgili tüm sorunları kendine çalışma konusu edinmektedir. Bu güne kadar kırsal kalkınma üzerine birçok tanım yapılmış ve kırsal kalkınma konularının çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. 1970 'li yıllarda *Birleşmiş Milletler Teşkilatı 'nın* desteği ile yapılan bir toplantıda ele alınan konular, kırsal kalkınmanın kapsamı hakkında çarpıcı bir bakış açısı vermektedir. Buna göre ***kırsal kalkınma;*** sadece *tarımsal gelişme* ve *ekonomik büyüme* şeklinde dar anlamıyla algılanmamaktadır. Çünkü ***kırsal kalkınma;*** *kırsal toplumların ekonomik ve sosyal amaçlar ile gelişmiş toplum statüsüne dönüştürüldüğü bütünleşik bir süreçtir*. Bu dönüşüm sağlanırken kırsal toplumların; *ekonomik, sosyal ve kültürel yapıları ve bu yapılar arasındaki ilişkiler* iyi bir konuma getirilmeye çalışılmaktadır. ***Kırsal kalkınma;*** "*insan yaşamına olumsuzluklar getiren kırsal çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalardır*" şeklinde tanımlanmaktadır. Kırsal kalkınma çalışmalarında; *kırsal toplumların sorunları belirlenmekte ve tanımlanmakta,*

bu sorunlara göre uygun çözüm önerileri geliştirilmektedir. Bu nedenle, kırsal kalkınma programlarının çözmeye yöneldiği sorunlar, sadece tarımsal uğraşlar ya da ekonomik konularla ilgili sorunlar değildir.

Kırsal kalkınma çalışmaları; kırsal alan içersinde teşhis edilen sorunların niteliği ve alternatif çözüm yollarına göre, kırsal yapıya farklı konularda ve çeşitli zaman süreçleri içerisinde müdahale edilmesini gerektirmektedir. Kırsal kalkınma; kırsal toplumların gelişmiş toplum statüsüne dönüştürüldüğü bütünleşik bir süreç olarak algılanırsa ve bu sürecin aşama aşama oluşacağı düşünülürse, yapılacak çalışmaların belirli uygulama dönemleri içinde olacağı ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ülkelerin kırsal kalkınma çalışmalarında hangi noktada bulunduğuna bakılmaksızın, bir kırsal kalkınma döneminin ana aşamalarını Şekil (1) ' deki gibi göstermek mümkündür. (FAO/RAPA, 1988).

Şekil (1) Bir Kırsal Kalkınma Döneminin Belli Başlı Aşamaları (FAO/RAPA, 1988)

Şekil (1) ' den de görüleceği üzere bir kırsal kalkınma dönemine kırsal yörede bulunan ***sorunların analizi ve tanımlanmasıyla*** başlanmaktadır. Daha sonra bu sorunların çözümünü sağlayan *en iyi alternatif hareket tarzının* seçildiği ve *kırsal yapıya müdahale şeklinin* belirlendiği ***planlama*** çalışmaları yapılmaktadır. Hazırlanan plan ve projeler, uygulama alanına konularak ***yürütme*** işlemi gerçekleştirilmektedir. Uygulama süreci içersinde çalışmalar ***izlenmekte*** ve toplanan izleme değerleri ile kırsal kalkınma dönemi ***değerlendirilmektedir.*** Başarılı sonuçlar*, bu dönemin çıktısı* olarak ayrılmakta ve tekrar başa dönülmektedir. Eğer başarısız bir durum söz konusu ise; başarısızlığın nedenleri araştırılmakta, düzeltme işlemlerinden sonra, aynı aşamalar takip edilerek tanımlanan sorunların çözümüne yeniden başlanmaktadır. Kırsal kalkınma çalışmaları *birden fazla kalkınma dönemini içeren çalışmalar* şeklinde yapılabilmektedir (FAO/RAPA, 1988).

4. Kırsal Kalkınmada Ölçütler ve Göstergeler

Kırsal kalkınma çalışmalarının ilk uygulama aşamasını etüt-envanter ve sorun analizi (EE&SA) çalışmaları oluşturmaktadır. Bu çalışmalar kırsal yöreyi tanımlamak ve mevcut sorunları teşhis etmek için yapılmaktadır. Bu çalışmalar ile kırsal yöre test edilmekte ve teşhis edilen sorunlar, kırsal kalkınma olarak hangi konular üzerinde çalışılacağını ortaya koymaktadır. Kırsal kalkınma göstergeleri; kırsal kalkınma plan, program ve projelerinin meydana getirdiği sonuçlar ve yarattığı etkilerin ölçülmesini olanaklı kılmaktadır.

4.1. Sosyal Ölçütler ve Göstergeler

Kırsal toplumların ve bu toplumların içinde yaşadıkları yerleşim birimlerinin *(mahalle, mezra, köy, kasaba, vb. gibi)* sosyal yapısının ve bu yapı içerisinde meydana gelen değişikliklerin ölçülmesinde kullanılmaktadır. Sosyal yapıdaki durum ve bu yapıda meydana gelen değişikliklerin belirlenmesinde kullanılan ölçütler; yaşam standardı, fakirlik ve yoksulluk, beslenme durumu, sağlık durumu, eğitim durumu, kadın ve erkeğin sosyal konumu, yeniliklere karşı tutum ve eğilim, vb. gibi olabilmektedir. Bu ölçütlerin şekillenmesini sağlayan göstergeler aşağıda verilmiştir.

SOSYAL DURUM ÖLÇÜTLERİ	GÖSTERGELERİ
Yaşam standardı	* İçilebilir ve kullanılabilir su miktarı *Ulaşım ve haberleşme olanaklarının durumu *(yol, telefon, posta hizmetleri, radyo, televizyon, vb. gibi)* * Barınılan yerler olarak ev ve hanelerin sıhhi durumları, kullanılan yapı malzemelerinin niteliği * Boş zaman değerlendirme alanları ve değerlendirme şekilleri
Yoksulluk	* Topraksız kişi miktarı ve oranı * İşsiz kişi sayısı ve oranı * Evsiz aile oranı * Mevsimlik göç durumu * Zorunlu olarak hane halkının yönetimini üstlenmiş kadın oranı * 5 yaşın altındaki yetersiz beslenen çocuk sayısı ve oranı
Beslenme	* Temel gıda maddelerinin neler olduğu ve tüketim miktarı *(buğday, pirinç vb. gibi)* * Kişi başına günlük alınan kalori miktarı * Kişi başına günlük alınan protein miktarı * Yaşa göre vücut boyu ve ağırlığı

Sağlık	* Bir yıl içerisinde hastalanan kişi sayısı ve oranı * Ölümlerin temel nedenleri *(yetersiz beslenme, hastalıklar vb. gibi)* * Bebek ölüm oranı * Aşılama oranı * Zehirsel pestisit kullanım ve uygulamaları *(örneğin DDT gibi)* * Halk sağlığı ile ilgili çalışmaların düzeyi ve bunlara ilişkin olanaklar *(hastane, dispanser, sağlık ocağı vb. gibi)* * Doktor, hemşire, ebe başına düşen kişi sayısı
Eğitim	* 5-15 yaşlar arasında okula giden çocuk sayısı ve oranı, * Okuryazarlık oranı, * Zorunlu eğitim süresi * Öğretmen başına düşen okul çağı çocuk sayısı, * Yüksek okula giden kişi sayısı ve oranı, * Tarımsal yayım ve eğitim programlarının durumu, * Çiftçi başına düşen tarımsal eğitim uzmanı sayısı ve oranı
Kadın ve erkeğin sosyal konumu	* Çalışan kadın ve erkek işgücü miktarı ve oranı * Kadın ve erkek işçi ücretleri arasındaki farklılıklar * Erkek ve kız çocuk ölüm oranı, * Okula gönderilen kız çocuğu oranı, * Tarımsal kooperatif ve örgütlerde görev alan kadın oranı * Resmi kurum ve yerel yönetimlerde *(muhtarlık, belediye vb. gibi)* görev yapan kadın sayısı ve oranı
Yeniliklere karşı tutum ve eğilimler	* Nüfus artışı ve aile planlaması çalışmalarına ilgi ve uyum oranı * Kadının aktif konuma getirilmesine yönelik çalışmalara karşı oluşan bakış açıları * Farklı bir toplumsal yapı ve sınıf içerisinde bulunan kişilerle evlenenlerin sayısı * Teknolojik gelişmelere uyum durumu

Yukarıda belirtilen sosyal göstergelere daha başkalarını eklemek mümkündür. Sayısallaştırma işlevindeki güçlük nedeniyle bu göstergelerin çok dikkatli seçilmesi gerekmektedir.

4.2. Ekonomik Ölçütler ve Göstergeler

Kırsal yörede bulunan yerleşim birimlerinin, gerek hane halkı, gerekse yerleşim birimi düzeyinde ekonomik durumlarını ortaya koymak ve bu alanda meydana gelen değişiklikleri ölçmek için kullanılırlar. Ekonomik durumu ortaya koyan ölçütlerin bazıları; finansal durum, mal ve servet sahipliği, üretim, gelir, pazarlama, işgücü ve istihdam, teknoloji ve girdi kullanımı, vb. gibi olabilmektedir. Bu ölçütlerin oluşmasını sağlayan göstergeler aşağıda verilmiştir.

EKONOMİK DURUM ÖLÇÜTÜ	GÖSTERGELERİ
Finansal durum	* Gelire göre tasarruf ve tüketim meyli * Sermaye yatırım alanları ve miktarı * Borçlanma ve borçlu kişi sayısı * Çeşitli kurum ve kuruluşlardan kredi kullanan kişi sayısı ve kredi miktarı
Mal ve servet sahipleri	* Sahip olunan tarımsal alan miktarı *(dekar, hektar olarak)* * Sahip olunan evcil hayvan *(inek, koyun, kümes hayvanları)* sayısı * Tarımsal alan başına düşen iş aracı miktarı *(traktör, biçerdöver vb. gibi)* * Tercih edilen yatırım alanları *(menkul ve gayri menkul olarak)*
Üretim	* Birim alanda elde edilen tarımsal ürün miktarı ve verimlilik oranı * Hayvansal ürünlerin verimlilik oranı, * Hektarda ağırlık *(kg ya da ton)* veya hacim *(m^3)* olarak elde edilen orman ürünleri miktarı
Gelir	* Kişi, aile ve hane halkı başına düşen ortalama gelir *(aylık veya yıllık)* * Yerleşim birimi bazında toplam gelir * Gelirlerin elde edildiği üretim alanları, miktarları ve birbirlerine göre oranları * Köy dışı gelirler ve miktarları

Pazarlama	* Pazara ulaşan ürünler niteliği ve miktarları * Pazara yakınlık veya uzaklık * Mübadele şekli *(ayni veya nakdi)* * Pazarlama organizasyonu *(kooperatif ya da bireysel)*
İşgücü ve istihdam	* Çalışabilir nüfus miktarı *(15-65 yaşları arası)* ve bunun istihdam edilmiş kişi sayısı yada oranı * İşsizlik oranı *Kalifiye ve niteliksiz işçi miktarı *Tarımsal işçilik ücretlerinin düzeyi *Cinsiyete göre kadın ve erkek ücreti düzeyi *Okul çağında çalışan çocuk sayısı
Teknoloji ve girdi kullanımı	* Tarımsal mekanizasyon olarak; traktör, biçerdöver ve diğer mekanizasyon aletlerini kullanan kişi/aile sayısı ve oranı * Hayvansal üretim olarak suni yem, süt sağma makinesi vb. gibi araçları kullanan kişi/aile sayısı ve oranı * Tarımsal ilaç, tohum ve suni gübre kullanan kişi/aile sayısı ve oranı * Emek yoğun teknoloji kullanımı durumunda gereksinim duyulan çalışma saati miktarı * Mekanizasyon ile işini kaybeden kişi sayısı ya da oranı * Modern teknoloji ve girdi satın almak için tarımsal kredi kullanan kişi/aile sayısı ya da oranı * Geleneksel olarak yetiştirilen meyve ve orman ağaçları yanında, yeni ağaç türlerini yetiştiren kişi/aile sayısı ve oranı

4.3. Siyasal Ölçütler ve Göstergeler

Bunlar kurumsal devlet ve toplumsal yapı ile ilgili göstergelerdir. Kalkınmanın gelişimi ve kalkınma düzeyinin belirlenmesinde çeşitli siyasal göstergelerin yansıttığı ölçütlerden yararlanmaktadır. Bundan önceki bölümlerde ülke kalkınması konu başlığı içerisinde kalkınmanın üç elemanı olduğu belirtilmiş ve bunlardan bir tanesinin insan kalkınması *(human devolopment)* olduğu ifade edilmiştir. İşte burada belirtilen kalkınma şekli siyasal göstergeler ve bu göstergelerin yansıttığı ölçütlerle ortaya konulabilmektedir. Öte yandan ülkeler ve toplumlar belirli siyasal ve hukuksal yönetim

düzeni içerisinde bulunmaktadır. Siyasal bir yapı olarak devletin işleyiş şekli ve hükümet politikaları kırsal yöreler üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Kırsal kalkınma olarak bu etkilerin çeşitli göstergelerle ölçülmesi gerekmektedir. Siyasal göstergelerin yansıtacağı ölçütler; üretim faktörleri üzerinde kontrol ve denetim, gelir dağılımı, siyasal ve toplumsal liderlik, toplumsal yaşam ve düzen olabilmektedir. Bu göstergelerin şekillenmesini sağlayan göstergelerin bazıları aşağıdadır.

SİYASAL DURUM ÖLÇÜTÜ	**GÖSTERGELERİ**
Üretim faktörleri üzerinde kontrol ve denetim	* Düşük fiyatlı tarımsal girdi sağlanması için yapılan tarımsal sübvansiyon miktarı, * Çiftçiler lehine devlet tarafından tarımsal ürün fiyatları destekleme politikaları ve düzeyi * Arazi mülkiyet şekilleri ve bunların miktarı ve oranları *(devlet, özel, vb. gibi)* * Tarımsal su ve sulama kaynakları üzerinde kontrol ve denetim * Devlet politikaları üzerinde ağırlığı olan oda ve kurumlarda, çiftçilerin temsilci sayısı *(ziraat odaları, odalar ve borsalar birliği, vb. gibi)*
Gelir dağılımı	* Yoksulluk sınırı altındaki aile sayısı ve oranı * Milli gelirin çeşitli toplumsal sınıflar dışında dağılım oranı * Kamu olanaklarının çeşitli toplumsal sınıflar ve cinsiyete *(kadın ve erkek)* göre artış şekli,
Liderlik	* Modern tarımsal uygulamalar için eğitilmiş lider veya önder çiftçi sayısı * Kişi başına düşen resmi hükümet görevlisi sayısı * Yerel yönetimlerde (*belediye, muhtarlık, vb. gibi)* görev almış kadın temsilci sayısı * Çeşitli kalkınma konularına önderlik eden kurum yada kişi sayısı
Toplumsal yaşam ve düzen	* Toplam nüfus içerisinde resmi ve gayri resmi olarak evlenmiş çift sayısı/oranı * Asker ve emniyet kuvvetleri içerisinde görev yapan erkek ve kadın nüfus miktarı * Hapis cezası almış kişi sayısı/oranı * Suç çeşitleri ve şekilleri

4.4. Çevresel Ölçütler ve Göstergeler

Bunlar kırsal yörelerin çevresel durumunu tespit etmek ve kırsal alanlar içinde meydana gelen çevresel değişimleri ölçmek amacıyla kullanılan göstergelerdir. Yanlış arazi ve bilinçsiz kaynak kullanımı olumsuz çevre sorunlarına neden olabilmektedir. Kırsal kalkınma çalışmalarında bu sorunları ortadan kaldırarak uygulamalar yapmak gerekmektedir. Çevresel ölçütlerin bazıları; ormansızlaşma, su kirliliği, hava kirliliği, sulak alanlarda azalma ve deniz kirliliği, çevre duyarlılığı ve çevresel eğitim, ağaçlandırma ve erozyon şeklindedir. Bu ölçütleri yansıtan göstergeler aşağıda verilmiştir.

ÇEVRESEL DURUM ÖLÇÜTÜ	GÖSTERGELERİ
Ormansızlaşma	* Mevcut orman alanı miktarı ve bunun genel alana oranı * Hektardaki ağaç serveti miktarı ve bunun optimal servete göre durumu *Tarımsal alan miktarı ve bunun genel alana oranı * Üst toprak derinliği * Ani taşkın ve sel felaketlerinin meydana gelme sıklığı
Su kirliliği	* İçme ve kullanma sularındaki oksijen miktarı /oranı * Sularda zehirli madde miktarı
Çevre duyarlılığı ve çevresel eğitim	* Çevre korumaya yönelik davranış şekilleri *(örneğin; dikili ağaçlara karşı)* * Atık çöp ve materyal tipleri miktarı ve bunların geriye dönüşüm oranı * Çevresel eğitim materyallerindeki *(afiş, ilan, duyuru, vb. gibi)* artış miktarı, * Ormansızlaşmanın önlenmesi için yöresel olarak yapılan ağaç bayramları ve orman haftaları kutlamaları ve bu etkinliklerin çevresel düşüncelerle bütünleşmesi *(örneğin; hatıra ormanları, dikili bir ağacım var kampanyaları, vb. gibi)*
Ağaçlandırma ve erozyon	* Kırsal yerleşim birimleri örneğin köy halkı tarafından ağaçlandırılan alan miktarı * Ormancılık örgütü dışında ağaçlandırma çalışmalarına ilgi gösteren ve destek veren kurum ve kuruluş sayısı miktarı * Toprak kaybı şekli *(rüzgar veya toprak erozyonu vb. gibi)* * Erozyon şiddeti *(hafif, orta vb. gibi)*

5.Sonuç

Kırsal kalkınma çalışmalarının başarısı; kırsal yörede var olan sorunların sağlıklı bir şekilde tespitine ve bu sorunlara ilişkin uygun çözüm yollarının bulunmasına bağlıdır. Kırsal kalkınma çalışmalarına başlanılmadan önce, kırsal yapıyı tanımlayan ve kırsal yöre hakkında bilgi edinilmesini olanaklı kılan çalışmalar yapılmaktadır. Etüt-envanter ve sorun analizi çalışmaları, *fiziki* veya *idari* açıdan, bir kırsal ünite olarak tanımlanmış ya da ayrılmış alanlar üzerinde yapılmaktadır. Bu çalışmaların, kırsal alan olarak temel aldıkları baz, yerleşim birimleri olarak, *mahalle veya mezra, köy, kasaba, ilçe ve il* ya da fiziki olarak *havza ya da bölge* olabilmektedir. Etüt-envanter ve sorun analizi çalışmalarında bilgi toplama teknikleri olarak *gözlem, anket, sosyal survey, istatistiki analiz ve literatür çalışmaları* kullanılmaktadır Bu tekniklerin birbirlerine göre farklı yönleri vardır. Etüt-envanter ve sorun analizi çalışmaları esnasında, birden fazla bilgi toplama yöntemini aynı anda kullanmak mümkündür. Örneğin; anket tekniği ile bilgiler toplanırken, gözlem çalışmalarıyla, anket çalışmalarından elde edilen bilgilerin doğrulanması ve desteklenmesi gerekmektedir.

Etüt-envanter çalışmalarında; analiz edilen *"alan"* ya da *"yerleşim birimi"* nin; tanımlanmasına *(mevkii, topografya, iklim, jeolojik yapı ve toprak durumu, su kaynakları, vejetasyon, vb gibi)*, kültürel ve sosyoekonomik şartların belirlenmesine *(yerleşim tarihi, nüfus, hane halkı büyüklüğü, etnik kompozisyon, din ve inanç sistemi, eğitim, beslenme ve sağlık, geçim kaynakları, köy yönetim şekli, haberleşme, altyapı, pazarlama, gelir-gider durumu, vb gibi)* ve arazi kullanım şekline *(arazi mülkiyeti, tarım, mera, orman gibi üretim alanlarına dağılımı, kırsal uğraşı düzenleri, yetiştirilen tarımsal ürünler, hayvancılık, ağaç ve orman ürünleri kullanımı, vb gibi)* ilişkin bilgiler toplanmaktadır. Bu etüt-envanter bilgileri; sorun analizi ve sorunlara müdahale yönteminin belirlenmesinde yol gösterici olmaktadır. Sorun analizi çalışmasıyla, kırsal yörede var olan sorunlar teşhis edilmekte ve hedef kitleye göre önceliklendirilmektedir. Bu önceliklere göre, kısal yapıya müdahale şekli ortaya konmaktadır. Müdahale şekli; kırsal kalkınma uygulamalarında planlanacak ve projelendirilecek çalışma konularıdır. Bu noktada kırsal yapıdaki yerleşim birimlerine hangi önceliklerle müdahale edileceği cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyimle kırsal kalkınma çalışmalarının köy, ilçe ve il olarak sıraya konulması gerekmektedir. Bu işlem bu tebliğde belirtilen gösterge ve ölçütlere dikkate alınarak yapılabilir.

KAYNAKLAR

FAO/RAPA, 1988. *Participatory Monitoring and Evaluation (Handbook for Training Field Workers),* FAO/RAPA Publication No: 1988/2, Bangkok, Thailand.

Geray, U., 1991. *Ekonomi,* İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3633, Or. Fak. Yayın No:408, İstanbul, Türkiye.

Oakley, P. ve Garforth, C., 1985. *Guide to extension training,* FAO Training Series, No: 11, FAO, Rome, Italy.

Savaş, F.V., 1979. *Kalkınma Ekonomisi (İkinci Baskı),* İ. İ. T. İ. A. Nihad Sayar Yardım Vakfı Yayınları, No:315/547, İstanbul, Türkiye.